

Runer frå utgravingane i Trondheim bygrunn 1971–94

Med eit tillegg av nyfunne innskrifter elles frå byen (N774–N894)
Av Jan Ragnar Hagland

(Manus til "Norges Innskrifter med de yngre Runer" (NlyR) bind 7)

KJØPMANNSGATA 20-26 (FOLKEBIBLIOTEKSTOMTA)

III. INNSKRIFTER MED *fupork*

[**813**] N-25335. (Tidlegare omtala: Hagland 1990b: 11; Knirk 1994b: 188; Christophersen 1998: 28; Seim 1999: 82 ff., 349.)

Innskriфта står på ein rund pinne som er smidd litt til på to sider. Pinnen er i dag bevart i to delar og er tilverka med eit slags handtak i eine enden. Største tverrsnittet er 21 x 17, den minste 10 x 15 mm og samla lengd 337 mm. Både dei utflata sidene har runer. Funnet vart gjort i feltet FH i 1975, hovudfase 8, som arkeologisk kan daterast til tida mellom ca. 1225 og ca. 1275.

Innskriфта på side a er defekt slik at berre restar av stavane er synlege frå og med r. 6 til og med r. 9 i *fupork*-en. Denne er skild med tydelege mellomrom frå ein sekvens med fire runer som kjem før og ein på fem som kjem etter (32 mm mellomrom på både sider av *fupork*-en). Den første sekvensen på denne sida er 17 mm lang og runene er 13-15 mm høge. *Fupork*-en er ca. 120 mm lang og runene 15-17 mm høge, medan den siste sekvensen er 28 mm lang med 13-14 mm høge runer. Innskriфта på side b er ca. 80 mm lang og runene 16 mm i gjennomsnitt.

R. 3 på side a har open boge utan tydeleg markert overgang til kvist. Kvisten vender svakt innover mot staven i nedkant, der runa er skadd. Det kan difor vera eit spørsmål om dette er **r** eller **b**. R. 6, andre runa i *fupork*-en, har boge frå toppen med svak bøy inn mot staven i nedkant. Av r. 8 og 9 er berre nedre del av staven og (nedre) kvist bevart.

Innanfor *fupork*-en skulle **o** og **r** likevel vera sikre nok her. R. 11, **s**, har truleg punktering i nedre enden. R. 13, **b**, har øvre boge som står eit lite stykke ned frå toppen av staven. Dei to bogane tangerer kvarandre, men nedre delen av runa er defekt. Siste rune på side a, r. 22, har eit svakt merke etter noko som kan vera ei punktering, men spørsmålet let seg ikkje sikkert avgjera slik gjenstanden er bevart. På side b har r. 2 tilsvarande utforming som i *fupork*-en på side a. R. 5 (**r**) har lukka boge med kvist som tangerer staven, og r. 11, **s**, har truleg punkt i nedre enden. R. 12, på plassen til **t** i *fupork*-en, har kvisten til høgre på same vis som r. 14. R. 12 har likevel stuttare kvist enn r. 14. Øvre bogen på r. 13 tangerer staven eit lite stykke frå toppen. Bogane står fritt i høve til kvarandre, men nedre kanten av nedste bogen er avsliten, slik at det ikkje er råd å avgjera om vi her har same **b** som i N808 ovanfor. Nest siste rune, r. 16, i denne innskriфта har ei noko usikker punktering midt på, men jamført med innskriфта på side a er det all grunn til å oppfatta teiknet som punktert **i**, ettersom det alt i alt ikkje er noko som skulle tilseia anna enn at innskriфтene på både sider er gjorde av same hand:

l 1 R(?) t ʃ n p --- t' 1 B t Y t † | * t t |

a) **i o r(?) n f u p ... a s t b l m e ø i h a n i**

ʃ n p 1 R Y * t t t' 1 B t Y t(?) †

b) **f u p o r k h n i a s l b l m e(?) ø**

a) ? *fupor[khni]astblmeø* ? b) *fuporkhniastblmeø*

Fupork-ane i innskrifta på baa sider har omvend rekkjefølgd mellom **l** og **m**-runa i høve til det umarkert vanlege. Dette kan kanskje vera påverknad frå det latinske alfabetet, men ettersom baa innskriftene elles manglar **y**-runa i fupork-en, kan det også komma av at runerissaren har vore ukunnig eller urøynd.

Spesielt med fupork-ane på baa sider av pinnen er at dei er utvida med to teikn, punktert **i**-runa og stav med to parallelt kryssande kvistar frå venstre opp mot høgre. Oftast blir desse transkriberte som **e** og **ø**, jamvel om lydverdien av det siste teiknet langt frå er eintydig i det innskriftsmaterialet vi elles kjenner til. I trondheimsmaterialet er dette den einaste innskrifta med fupork som gir runeteikn i tillegg til den tradisjonelle 16 teiknsrekkja. Når det gjeld spørsmålet om lydverdien av siste teiknet i desse to fupork-ane, vil det i første omgang vera rimeleg å jamføra med andre kjende fupork-innskrifter der det også er gjeve tilleggsteikn til det tradisjonelle oppsettet.

Vi veit ikkje om så mange slike utvida fupork-innskrifter frå norsk område.

N015 (Oslo I (A) - Akershus garnisonskyrkje) har † † †. Desse er av utg. tolka som **ø æ** og **c**. Innskrifta er støypt på ei klokke som "neppe (er) stort yngre end 1200", seier utg. (NIyR I, s. 40). Elles er ein fupork med utvida teikninventar kjend frå eit sneldejul funne i Båhuslän (Nr. 7 Spekeröd socken, NIyR V, s. 229f). Denne har tilleggsteikna † † * K, av utg. lesne som **ø, q, x** og **p** (teiknet for **x** har spissshakar på endane av baa kvistar). Frå Bryggen i Bergen er det i alle fall kjent to utvidingar, ein med fem teikn | † † † † †, lesne som **z, t, æ** og **ø** i tillegg til ein ekstra **i**, og ein med eitt teikn †, lese som **æ** (Seim 1982: 169). Ei innskrift frå Brørs i Namdalen (A24 i Runearkivet, Beverfjord 1987: 99ff) har † † på plassen etter l og før †, og elles † før †. Dei tillegg til fupork-en som såleis er kjende til no i fupork-innskrifter kan stillast opp som følgjer:

- | † † † † † Bryggen i Bergen † † Storhedder XII (N201)
- | † Bryggen i Bergen † † Storhedder XIV (N203)
- † † * K Båhuslän † † ["vel æ"] Røldal II (N593)
- † † † Oslo (N015) † † † Brørs i Namdalen (A24)
- † † Trondheim (2 gg.)

Trondheimsinnskrifta har som dei einaste med utvida fupork-ar inkludert punktert **i**-runa. Det er elles ikkje noko felles mønster for rekkjefølgda i desse relativt få utvidingane som kan hjelpa til å avleia nokon tiltenkt lydverdi for dei teikn som er gjevne i tillegg til dei faste 16.

Det er slik at teiknet 'stav med to parallelt kryssande kvistar frå venstre opp mot høgre' blir identifisert med /ø/ (NIyR V: 244) utan at bruken på nokon måte kan seiast å vera eintydig. N11 (Hvaler krk.), 12 (Holm krk.), N212 (Husebysteinen), N227 (Klepp krk., berre kjend via teikning), N232 (Bore krk. II) og Maeshowe XVI, XIX, XX gir

korkje kvar for seg eller til saman eintydige svar. Det gjer heller ikkje dei belegg som er funne i materialet frå Bryggen i Bergen (jf. Seim 1982: 70ff; Spurkland 1991, 76 ff, 140 ff). Mest eintydig verdi synest teiknet å ha i N564 (Hurum krk. VI) der det er nytta ein gong i pl. av ordet *brópir*.

Dei to sekvensane som råmar inn fuþork-en på a-sida, synest vanskelegare å skjøna. Liestøl (1963: 15f) viser til at det ofte er skriva namn på personar i samband med slike fuþork-innskrifter. Den første sekvensen, lesen som **ior**n, kunne kanskje sjåast som ein freistnad på å skriva namnet *Jórunn* (**ioronn** i materialet frå Bryggen i Bergen, jf. Markali 1983: 41). I så fall vil sluttsekvensen **i h a n i** bli nokså uklår. Noko usikkert kunne første staven (**i**-runa) i kvar sekvens oppfattast som ei slags råde, slik at desse delane av innskrifta kan sjåast som to mannsnamn, *ørn* og *Hani*. Båe er sjeldsynte i kjeldene elles (jf. Lind 1905-15: 483 og 1256), og ei slik løysing er så usikker at spørsmålet om språkleg meining i dei delane av innskrifta lyt stå ope.

Runeformene som er nytta i innskriftene på denne runepinnen, motseier elles på ingen måte ei relativt sein datering, slik den arkeologiske tidfestinga av funnkonteksten tyder på.